

ACHTERGROND

Speeltechniek verschilt van moderne viool

- door het ontbreken van kinhouder en schoudersteun en de vaak wat dikkere hals ligt de viool vrijer op de schouder/sleutelbeen.
- de linkerhand krijgt een meer ondersteunende functie en geeft actief tegendruk tegen de strijkstok. De toonvorming wordt zo een taak van rechts én links.
- door de flexibele, zachte darmsnaren en de vrijere viool meer resonans en ruimte voor de eigen vioolklank.
- lage posities en losse snaren voor een heldere klank.
- elke snaar mag een eigen karakter tonen.
- door de flexibele en stroef aanvoelende darm vertraagt de articulatie links en rechts.
- mogelijk andere stemtoon (a tussen 390 en 465Herz). De intonatie ligt op lage boventonen. Er is een `spot on` intonatie door het wegvallen van nivellerend vibrato.
- temperaturen (onderlinge verhouding tussen tonen) binnen het octaaf.
- geen uniforme streken en vingerzettingen zoals in de moderne orkestpraktijk.
- vrijheid in versieren; vibrato is niet verboden maar vaak niet nodig.
- kortere, meer gespannen stok met minder haar en een ander zwaartepunt. De stok heeft een hogere slof en een lagere punt. Daardoor is er meer nadruk op de onderste en minder op de bovenste helft.
- \square is zwaar, \surd is licht; de streek is meer stroperig door de snaar dan krachtig in de snaar.

Stijlkenmerken van barokmuziek

- vocaal gedacht (kleine omvang, lange lijnen) of instrumentaal gedacht (grotere omvang, meer technische uitdaging)
- afwisseling tussen melodische en reciterende zinnen, cadensering
- polyfone stijl met belangrijk contrapunt versus begeleide melodiestem
- affectenleer, rhetorica, semantiek, tekstuitbeelding, madrigalisme
- ieder land zijn eigen stijl en stijlperiodes, stijlvermenging door reizende musici/componisten, modes en idealisering

Gebruik van versieringen

- lange tonen vormgeven
- intervallen opvullen
- spannende noten voorbereiden en/of verzachten
- harmonische cadens voorbereiden, onderstrepen en/of uitwerken
- sequensen verlevendigen
- virtuositeit tonen

Vormen

- concertvorm: langzaam-snel-langzaam-snel, concerto grosso en later soloconcert
- ouverture/suite: reeks dansvormen
- kamer- of kerksonate
- canon, fuga
- variatievormen: variërende bovenstem of variatie`s op een herhaald basthema
- vrije variatievormen: preambule, fantasie, inventio, capriccio
- vocaal gedacht voor instrument(en): canzone
- instrumentale of functionele ondersteuning van vocale muziek, soms `colla parte`

PRAKTISCHE INFORMATIE

Snaren

Kernpunt voor het benaderen van de oude klank is het spelen op blanke (onomwoelde E, A, D) darmsnaren. Deze zijn te koop in meerdere typen en diktes via vioolbouwers of webwinkels, in overleg met docent of ensembleleden.

Barokviool

Deze verschilt met het moderne instrument door de rechte halsinplant (en daardoor lagere snaarspanning), de iets dunne stapel en zangbalk, de korte toets en het ontbreken van de kinhouder. Mogelijkheden om de in het verleden gebruikte violen te benaderen:

- authentiek, nooit aangepast oud instrument (zeldzaam)
- terugggebouwd, ooit gemoderniseerd oud instrument
- nieuw gebouwd volgens oude principes (ook authentiek: de oude violen van nu waren toen nieuw!)
- voor de verkennende schreden op het barokpad kan ook de moderne viool met darmsnaren worden bespannen

Stok

Nico Lammersen over barok vioolstokken:

“Oude stokken zijn zeldzaam. Mij zijn alleen museumstukken bekend. Daarom spelen we met nieuwgebouwde stokken. De standaard barokstok bestaat niet. Zo zijn vroegere modellen van voor 1720 doorgaans wat korter en de latere vaak wat langer. Na ongeveer 1740 wordt de punt hoger en rond 1775 is er het overgangsmodel naar de moderne stok. Gaandeweg ontwikkelt ieder zijn voorkeur.”

Verschillen met de moderne stok: korter, lichter, minder haar, open slof, recht of iets bol met lage punt in plaats van hol met een hogere punt, geen pernambuco.

Stemtoon

De algemeen aanvaarde barok stemtoon is a 415`Hz. Voor de klassieke periode a 430`Hz, vooral omdat blaas- en toetsinstrumenten daarop afgeregeld zijn. Per periode en land kan de a schuiven tussen 390`en 465`Hz. Mogelijk kan de ideale klank met verschillende snaardikten worden bereikt. Een stemapparaat of -app is een handig hulpmiddel bij afwijkende stemmingen.

Samenspel

Omdat toets- en blaasinstrumenten door de eeuwen heen nog grotere veranderingen hebben ondergaan dan strijkinstrumenten, werpt samenspel met historisch correcte types van deze instrumenten een geheel nieuw licht op de muziek. De blaasinstrumenten klinken minder scherp en zachter. Speciaal bij een clavecymbel als begeleidingsinstrument wordt het lage register vaak ondersteund door een cello, fagot of trombone. Grotere groepen of orkesten zijn vaak het best in balans als we ze spiegelen aan de bezetting van de koorschool- of hoforkesten. Zeven of acht violen wegen dan op tegen de blazersgroep.

Mogelijke bezettingen in samenspel:

- basso continuo als basis: de dragende basstem (cello, violone, fagot, trombone) ingekleurd met vanuit de cijferbas geïmproviseerde accoorden (op clavecymbel, orgel, luit): de bas is altijd een competitieve duostem
- vroeg 17e eeuws repertoire is vaak nog in klankkleurgroepen verdeeld: strijkers (violon met cello of gamba`s) en blazers (koper, hout met of zonder riet), soms met slagwerk
- in later repertoire komen er juist contrasten in een groep: viool-hobo, viool-blokfluit, viool-trompet
- één, twee of drie violen met bas; twee violen en twee altviolon met bas (Duits tot ±1715), één viool met meerdere middenstemmen met bas (Frans)
- meestal kleiner bezette orkesten; concerto grosso vorm: één of enkele orkestleden spelen ook solostemmen
- er zijn wel grotere gelegenheidsorkesten geweest. Al snel heet dat `monsterbezetting`.

Een greep uit de literatuur:

- Leopold Mozart, Gründliche Violinschule, Augsburg 1789
- Carel van Leeuwen Boomkamp, De klanksfeer der oude muziek, Het Hollandsche uitgevershuis, Amsterdam 1947
- Fred J Lindeman, The Rebirth of the Baroque Violin, Gopher, Amsterdam 2011